

Sygn. akt V CSK 48/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 października 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący,
sprawozdawca)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

SSN Kazimierz Zawada

w sprawie z powództwa J. M.
przeciwko Skarbowi Państwa - Naczelnikowi Urzędu Skarbowego w J.
o zwolnienie zajętego przedmiotu spod egzekucji,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 27 października 2016 r.,
skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 11 września 2015 r., sygn. akt I ACa (...),

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od powoda na rzecz
Skarbu Państwa - Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa 1800
(jeden tysiąc osiemset) złotych tytułem zwrotu kosztów
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w J. wyrokiem z dnia 5 maja 2015 r., uwzględniając powództwo J. M. wniesione przeciwko Skarbowi Państwa - Naczelnikowi Urzędu Skarbowego w J., zwolnił spod egzekucji administracyjnej wierzytelność przysługującą powodowi w kwocie 123 828,32 zł, zajętą na rachunku bankowym dłużnika M. G. w banku (...) w W. oddział w L.

Na skutek apelacji pozwanego Sąd Apelacyjny zmienił ten wyrok i oddalił powództwo.

Z ustaleń wynika, że Naczelnik Urzędu Skarbowego w J. prowadził wobec M. G. postępowanie zabezpieczające, w ramach którego dokonano zajęcia wierzytelności na rachunku bankowym dłużnika. Powód omyłkowo wpłacił na ten rachunek w dniu 3 października kwotę 123 828,32 zł, stanowiącą należność z tytułu sprzedaży oleju napędowego. Należność ta przysługiwała spółce z o.o. J. w W. Powód, zamiast dokonać przelewu na rachunek bankowy tej spółki, w poleceniu przelewu wpisał numer rachunku bankowego M. G. W tym samym dniu powód zwrócił się do swojego banku z wnioskiem o wstrzymanie wykonania przelewu albo o przekazanie wpłaconej kwoty właściwemu beneficjariuszowi. M. G. poinformował swój bank, że przelew na jego rzecz został dokonany bezpodstawnie. Powód, po uzyskaniu wiadomości o toczącym się wobec M. G. postępowaniu administracyjnym, zwrócił się pismem z dnia 15 października 2014 r. do Naczelnika Urzędu Skarbowego w J. o zwolnienie spod zajęcia mylnie przelanej kwoty, informując, że dłużnik nie był uprawniony do otrzymania tej należności. Niezależnie od działań powoda, również bank prowadzący jego rachunek zwrócił się do Urzędu Skarbowego w J. z pytaniem o możliwość zwrotu zrealizowanego przelewu na rachunek powoda.

Naczelnik Urzędu Skarbowego w J. postanowieniem z dnia 17 listopada 2014 r. odmówił wyłączenia spod egzekucji środków pieniężnych w kwocie 123 828,32 zł znajdujących się na zajętych przez organ egzekucyjny rachunku

bankowym. Zażalenie powoda na to postanowienie zostało oddalone postanowieniem Dyrektora Izby Skarbowej w W. z dnia 14 stycznia 2015 r.

Sąd Okręgowy, uwzględniając powództwo, wskazał, że powód wyczerpał tryb postępowania określony w art. 842 k.p.c. i wniósł w terminie pozew o zwolnienie kwoty spod egzekucji administracyjnej. Spełnione też zostały przesłanki z art. 841 1 k.p.c., powód jest bowiem osobą trzecią, której środki pieniężne zostały zajęte na rachunku dłużnika. Powód nie był stroną postępowania egzekucyjnego, a zajęcie środków nadal znajdujących się na rachunku bankowym narusza jego prawa. Zdaniem Sądu Okręgowego, znaczenie dla oceny zasadności wniesionego powództwa ekscydencyjnego ma fakt, że omyłkowo przelane środki pieniężne nie zostały wyegzekwowane, a jedynie zabezpieczone i nadal znajdują się na rachunku bankowym dłużnika. W ocenie tego Sądu, kwota, która w wyniku omyłkowego przelewu zasiliła rachunek bankowy dłużnika, nie mogła być przedmiotem zabezpieczenia, bowiem dłużnik potwierdził, że nie przysługiwała mu w stosunku do powoda wierzytelność tą kwotą wyrażona. Przedmiotem podlegającym zabezpieczeniu są zaś jedynie wierzytelności przypadające dłużnikowi względem banku z tytułu prowadzenia rachunku bankowego. W sytuacji, w której powód, dłużnik będący właścicielem rachunku bankowego, bank prowadzący jego rachunek, a nawet pozwany, przyznają, że do zasilenia rachunku dłużnika doszło na skutek pomyłki powoda, zasadne jest udzielenie mu ochrony przewidzianej w przepisach dotyczących powództwa przeciwegzekucyjnego.

Sąd Apelacyjny nie podzielił tej oceny prawnej. Wskazał, że powód, zlecając bankowi dokonanie przelewu ze swojego rachunku na rachunek bankowy M. G., nie działał jako właściciel pieniędzy. Przedmiotem obrotu nie były znaki pieniężne, lecz abstrakcyjne jednostki pieniężne, za pomocą których bank, realizując umowę rachunku bankowego, wykonał zlecenie powoda. W chwili wpływu tych abstrakcyjnych jednostek na rachunek dłużnika, niezależnie od tego kto był wpłacającym i z jakiego tytułu wpłata nastąpiła, dłużnik ten nabył wierzytelność wobec banku o wypłatę równowartości tej wpłaty albo o dokonanie operacji bezgotówkowych na rzecz swoją lub osoby trzeciej. Z istoty umowy rachunku bankowego (art. 725 k.c.) wynika, że kwota znajdująca się na rachunku bankowym nie stanowi własności posiadacza rachunku ani innej osoby, a jedynie posiadacz

konta ma wierzytelność wobec banku prowadzącego ten rachunek o wypłatę w gotówce lub w formie bezgotówkowej. W konsekwencji zatem na rachunku bankowym dłużnika dokonano zajęcia jego wierzytelności w stosunku do jego banku, a nie wierzytelności powoda. Dokonane zajęcie nie naruszyło jego praw, zatem nawet będąca wynikiem pomyłki wpłata na rachunek dłużnika nienależnych mu środków pieniężnych nie uprawnia powoda do żądania zwolnienia tych środków spod egzekucji.

Wyrok Sądu Apelacyjnego zaskarżył powód skargą kasacyjną opartą na podstawie naruszenia prawa materialnego i procesowego. W ramach pierwszej podstawy zarzucił naruszenie art. 725 k.c. przez błędną wykładnię, polegającą na przyjęciu, że środki pieniężne omyłkowo przekazane przez na powoda na konto bankowe M. G. znalazły się w chwili zaksięgowania w jego posiadaniu, przez co posiadacz rachunku nabył do nich prawa i co w konsekwencji spowodowało oddalenie powództwa, podczas gdy z powyższej normy wynika, że posiadacz rachunku może przechowywać na nim i za pośrednictwem tego rachunku dokonywać rozliczeń tylko „co do jego środków pieniężnych a nie środków które mu nie przysługują i wpłynęły jako świadczenie nienależne”. W ramach drugiej podstawy zarzucił naruszenie art. 841 § 1 k.p.c. w związku z art. 842 k.p.c. przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że środki powoda omyłkowo przelane na rachunek zajęty w postępowaniu zabezpieczającym przez pozwanego nie mogą być traktowane jako „przedmiot, którego wyłączenia spod egzekucji można żądać, gdy w rzeczywistości dłużnik nie zaprzeczył prawu powoda, co oznacza, że pozwany który wszedł w jego prawa winien te środki zwolnić spod zajęcia zabezpieczającego.” W konkluzji skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przed wszystkim należy zwrócić uwagę, że wadliwe jest powoływanie się na drugą podstawę kasacyjną, w ramach której zarzuca się naruszenie art. 841 § 1 oraz art. 842 k.p.c., oba te przepisy bowiem, pomimo ich usytuowania w kodeksie postępowania cywilnego, mają charakter materialnoprawny, zatem

zarzut ich naruszenia mieści się w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej. Niezależnie jednak od tego błędu, należy poczynić następujące uwagi.

Z dokonanych w sprawie ustaleń wynika, że w toku postępowania zabezpieczającego prowadzonego przez organ administracyjny dokonano zajęcia rachunku bankowego. W istocie jednak przedmiotem zabezpieczenia, dokonanego na podstawie art. 164 § 1 pkt. 1 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (t.j. 2016 r., poz. 599; dalej: p.e.a.) w brzmieniu obowiązującym w dacie dokonania tej czynności, nie jest sam rachunek bankowy, ale prawo majątkowe stanowiące wierzytelność z należącego do zobowiązanego rachunku bankowego (taka formuła wynika z postanowienia o zabezpieczeniu na k. (...) akt). Zabezpieczeniem nie są zaś objęte środki pieniężne, ich własność, czy sam zapis na rachunku bankowym. Skutkiem zajęcia jest zakaz realizowania przez bank wypłat z rachunku bankowego, poza tymi, które są określone stosownymi przepisami, albo na które organ egzekwujący wyraził zgodę.

Zarzuty skarżącego oparte są na przekonaniu, że zajęciem zostały objęte jego środki pieniężne, które na skutek jego pomyłki znalazły na rachunku bankowym M. G. i co do których ten ostatni przyznał, że nie stanowią jego własności. Przekonanie to jednak nie uwzględnia charakteru prawnego umowy rachunku bankowego i wierzytelności z takiego rachunku.

Dla wyjaśnienia pojęcia wierzytelności z rachunku bankowego niezbędne jest więc nawiązanie do charakteru umowy rachunku bankowego, uregulowanej w art. 725 i nast. k.c. Zgodnie z art. 725 k.c., przez umowę rachunku bankowego bank zobowiązuje się względem posiadacza rachunku, na czas oznaczony lub nieoznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz, jeżeli umowa tak stanowi, do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych. Zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie przyjmuje się jednolicie, że umowa ta zawiera cechy umowy o depozyt nieprawidłowy (art. 845 k.c.) i umowy zlecenia (art. 734 k.c.). Na podstawie umowy bank otwiera rachunek bankowy, na którym nie są fizycznie przechowywane środki pieniężne, lecz dokonuje się wpisów, odzwierciedlających operacje pieniężne, zwiększające lub uszczuplające stan posiadania. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto, że sam wpis na rachunku

bankowym nie ma modelującego wpływu na ukształtowanie stosunku prawnego między posiadaczem rachunku a bankiem, może się bowiem okazać, że dokonano wpisu na skutek omyłki rachunkowej banku, czy błędnie zaksięgowano operację finansową, wobec czego stan posiadania jest w rzeczywistości inny niż wynikający z tego wpisu, co jednak w okolicznościach faktycznych sprawy nie miało miejsca.

Wpis nie jest zatem oświadczeniem woli banku składanym posiadaczowi rachunku i może podlegać sprostowaniu. Dopóki jednak to nie nastąpi, wpis pełni także funkcję konstytutywną, stanowiąc materialnoprawną przesłankę rozporządzania przez posiadacza zgromadzonymi środkami pieniężnymi (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2007 r., V CSK 255/07, OSNC-ZD 2008, nr 3, poz. 79; z dnia 8 grudnia 2010 r., V CSK 163/10, OSNC-ZD 2011, nr 2, poz. 48 i powołane tam orzecznictwo).

Znaczenie wpisu polega zatem na tym, że określa on wierzytelność posiadacza rachunku do banku, który zobowiązany jest na jego żądanie wypłacić mu określoną kwotę pieniędzy lub wykonać polecenie przelewu, polecenie zapłaty, czy inne zlecenie. Inaczej rzecz ujmując, bank jest dłużnikiem posiadacza rachunku do wysokości zapisanej na rachunku kwoty. Nie można zatem twierdzić, że zgromadzona na rachunku bankowym kwota pieniędzy stanowi własność posiadacza rachunku, a tym bardziej własność innej osoby, na polecenie której określona kwota ten rachunek zasilila, choćby dokonała tej wpłaty pomyłkowo. Należy wyraźnie podkreślić, że przedmiot zajęcia egzekucyjnego nie jest ani gotówka, ani sama kwota zapisana, inaczej mówiąc zaksięgowana, na rachunku bankowym, lecz wierzytelność posiadacza rachunku bankowego wobec banku o wypłatę tej kwoty (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 2004 r., sygn. akt V CK 233/03, LEX nr 550934). Nie ma racji zatem skarżący zarzucając, że przedmiotem zajęcia stały się jego środki pieniężne.

Przedmiotem zajęcia jest jedynie wierzytelność posiadacza rachunku w stosunku do banku. Z tego punktu widzenia jest prawnie obojętne, czy zapisana na rachunku kwota odpowiada środkom pieniężnym zgromadzonym przez samego posiadacza rachunku, czy wpłynęły na jego rzecz na skutek realizacji zobowiązań innych podmiotów, czy nawet bez tytułu prawnego, jak kwota wpłacona przez

skarżącego. Skarżący może w takiej sytuacji wystąpić przeciwko posiadaczowi rachunku z roszczeniem z tytułu nienależnego świadczenia czy bezpodstawnego wzbogacenia, bowiem bezpodstawne wzbogacenie może przybrać formę nabycia wierzytelności o wypłatę kwoty nienależnie przelanych na jego rachunek. Nie oznacza to jednak, że zajęciem zostały objęte środki pieniężne powoda bądź jego wierzytelność w stosunku do posiadacza rachunku.

Skarżący zarzucał w skardze kasacyjnej, że odwoływanie się do zawartych w wyroku wydanego w sprawie V CK 233/03 rozważań na temat charakteru prawnego wpisu na rachunku bankowym i przysługującej posiadaczowi rachunku wierzytelności nie ma podstaw w okolicznościach sprawy niniejszej. Stan faktyczny sprawy V CK 233/03 wskazywał bowiem, że zajęta na rachunku bankowym kwota została już wyegzekwowana, skoro bank przekazał ją na rzecz egzekwującego wierzyciela, na skutek czego pomniejszony został dług. W sprawie niniejszej natomiast zajęte środki pozostają w dyspozycji banku, wierzyciel nie został zaspokojony, powód nie może odzyskać należnych środków stanowiących jego własność, a z sytuacji tej korzysta bank, obracając zajętą kwotą.

Zarzut ten jest oparty na nieporozumieniu. Trzeba zwrócić uwagę, że powództwo ekscydencyjne, o jakim mowa w art. 841 i 842 k.p.c., można wnieść tylko wtedy, gdy wszczęte zostało postępowanie egzekucyjne, (dopuszczalne jest także wtedy, gdy - jak w sprawie niniejszej - nie chodzi o postępowanie egzekucyjne, lecz o postępowanie zabezpieczające) i to postępowanie trwa. Po jego zakończeniu, a więc po wyegzekwowaniu zajętej wierzytelności, rzeczy czy innego prawa, powództwo takie staje się bezprzedmiotowe. Nie można zwolnić spod egzekucji rzeczy czy prawa, które zostało już przeniesione na wierzyciela. W takiej sytuacji osobie trzeciej, która rości sobie do nich prawo, przysługują inne roszczenia. W sprawie V CK 233/03 wyjaśnione zostały zarówno kwestia własności środków pieniężnych na rachunku bankowym, jak i charakter wierzytelności posiadacza rachunku bankowego do banku, a także konsekwencje zakończenia egzekucji dla bytu roszczenia z art. 841 k.p.c. (co do tej kwestii zob. też wyrok SN z dnia 19 grudnia 2002 r., II CKN 1071/00, nie publ.).

Korzystanie zaś przez bank środkami zgromadzonymi na rachunkach bankowych wynika z konstrukcji umowy rachunku bankowego. Nie można zasadnie twierdzić, że obracający tymi środkami bank jest bezpodstawnie wzbogacony, skoro jest adresatem roszczenia posiadacza rachunku o wypłatę zdeponowanych środków pieniężnych. Zajęcie pozostaje zatem skuteczne, a zarzut bezpodstawnego wzbogacenia może dotyczyć osoby, której stan posiadania na rachunku bankowym powiększył się bezpodstawnie.

Wobec powyższego orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

jw

r.g.